

СТАН ТА ПРОБЛЕМИ РАЦІОНАЛЬНОГО ВИКОРИСТАННЯ ЗЕМЕЛЬНИХ РЕСУРСІВ ОДЕСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Т.Є. Зінченко, О.П. Панасюк

Одеський державний аграрний університет

У статті наведено характерне узагальнення стану та проблем щодо раціонального використання та охорони земельних ресурсів в період реформування земельних відносин.

Ключові слова: земельні ресурси, раціональне використання, малопродуктивні, деградовані землі.

Постановка проблеми. Україна має могутній потенціал земельних ресурсів: із 60,4 млн. га земель країни майже 70% (41,8 млн. га) складають землі сільськогосподарського призначення, 17% (10,4 млн. га) — землі, вкриті лісами. Майже 4% території країни (2,3 млн. га) забудовано (міста та інші населені пункти, об'єкти промисловості, транспорту, енергетики і т.п.). При цьому тільки 8% території України перебуває нині в природному стані (болота, озера, гірські масиви, покриті та непокриті лісом). Порушилась екологічна рівновага та допустиме співвідношення між площами ріллі, природних угідь, лісових та водних ресурсів. Інтенсивне ведення сільського господарства пов'язане з низкою небажаних наслідків. Насамперед, це виснаження, алелопатична втомленість, забруднення ґрунту в тому числі ґрунтових вод, руйнування трофічної структури геосистем. Проблема раціонального та ефективного використання земельних ресурсів в Україні дедалі більше ускладнюється у зв'язку з наростаючою комплексністю її характеру. Особливо це стосується таких аспектів як технологічний, економічний, соціальний та екологічний. На сьогодні рівень використання земель в Україні настільки критичний, що подальша деградація потенціалу земельних ресурсів може мати катастрофічні наслідки.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питанням раціонального, економічно доцільного та екологічно безпечного використання земель приділяється значна увага в працях Добряка Д.С., Третяка А.М., Новаковського Л.Я., Саблука П.Т., Ступеня М.Г., Сохничя А.Я., Хвесика М.А., та інших вчених [2-3]. Результати їх досліджень охоплюють широке коло зазначеної проблеми. Однак динаміка змін зумовлені новим земельним законодавством, трансформація економічних відносин, загострення соціальної та еколого-економічної ситуації вимагає проведення постійних досліджень з метою вироблення основних напрямків і заходів подальшої реалізації процесу вдосконалення земельних відносин та приведення їх у відповідність з цими змінами.

Постановка завдання. В статті ставиться завдання провести аналіз сучасного стану використання земельних ресурсів, співвідношення земельних угідь, визначити напрями вирішення існуючих проблем на прикладі Одеської області.

Виклад основного матеріалу. За умов реформування власності та формування ринкових відносин в Україні від раціонального використання земельних ресурсів залежить структурна й екологічна збалансованість земельного фонду, цілеспрямованість його використання, відновлення родючості ґрунтів, функціонування ландшафтів, ефективність використання земельних угідь у сільському господарстві. Одеська область – найбільша за площею область України. Область займає територію Північно-Західного Причорномор'я. Територія розміщена переважно у степовій, частково – лісостеповій природних зонах. Це визначає її високий агровиробничий потенціал та багаті рекреаційні ресурси. Таке положення разом з тим, зумовлює і негативні риси природи краю, зокрема його маловодність та вкрай малу лісистість. У ґрунтовому покриві переважають чорноземи: на півночі реґрадовані та типові, у центральній частині – звичайні, на півдні – чорноземи південні, на південному сході – темно-каштанові солонцюваті ґрунти. Внаслідок надзвичайно високої

сільськогосподарської освоєності території, інтенсивного розорювання схилкових земель в області поширена ерозія ґрунтів – водна та вітрова, що охопила майже половину оброблюваних угідь. За наявними даними, земельний фонд Одеської області складає 3331,3 тис. га [1]. Загальна площа земель Одеської області розподіляється на землі:

- Сільськогосподарських підприємств – 1242,6 тис.га;
- Громадян – 1131,2 тис.га;
- Закладів, установ, організацій – 41,6 тис.га;
- Промисловості – 15,9 тис.га;
- Транспорту та зв'язку – 33,1 тис.га;
- Оборони – 13,1 тис.га;
- Природоохоронного, оздоровчого та рекреаційного призначення – 22,0 тис.га;
- Лісогосподарських підприємств – 133,1 тис.га;
- Водогосподарських підприємств – 6,1 тис.га;
- Спільних земель – 0,8 тис.га;
- Запасу, резервного фонду, загального користування – 691,8 тис.га.

Земельні угіддя є складовою частиною категорій земель. В Одеській області більш ніж 80% території області – сільськогосподарські землі (рис.1), з них сільськогосподарських угідь – 77,9%, у тому числі: ріллі – 62,1%, перелогів – 0,9%, багаторічних насаджень – 2,7%, сіножаті – 1,5%, пасовищ – 10,7%. Ліси та інші лісовкриті площі займають 6,7% території області, забудовані землі – 3,8%, болота – 2,2%, інші землі – 9,4%. Територія суші становить 93,6% від загальної площі області, а решта зайнята водою – 6,4%.

Рациональне використання земельних ресурсів – це таке використання, яке відповідає цільовому призначенню землі, забезпечує високу ефективність землекористування й охорону, спрямовану на запобігання необґрунтованого вилучення земель сільськогосподарського призначення, захист від антропогенного впливу, відтворення і підвищення родючості ґрунтів.

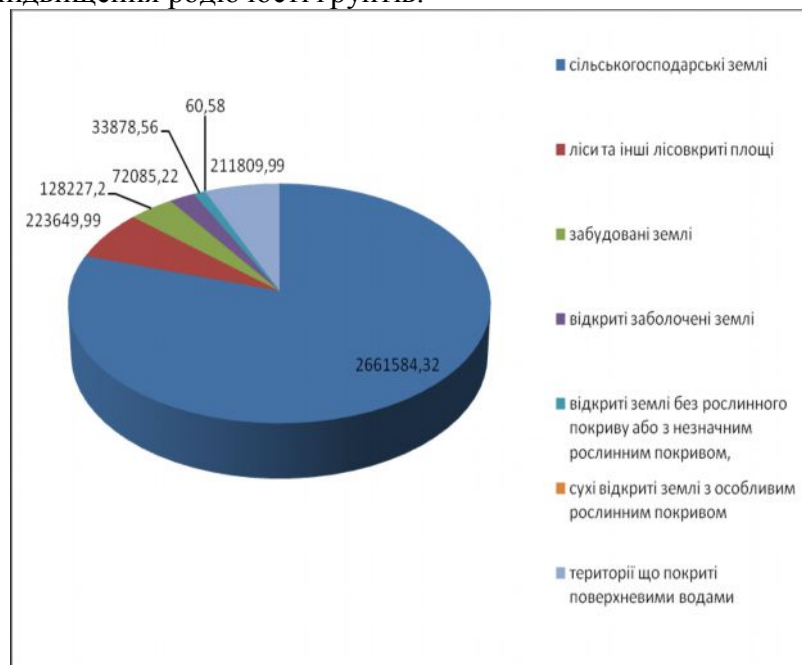

Рис.1. Земельний фонд Одеської області

На Одещині має місце загальна деградація земельних ресурсів (табл. 1,2). Територія області являє собою зону суцільного сільськогосподарського освоєння. Сільськогосподарські угіддя характеризуються надмірною розораністю, високою еродованістю, зниженням продуктивності. Розораність сільськогосподарських угідь становить близько 84%. Понад 60% цих угідь є дефляційнонебезпечними і зазнають

впливу вітрової ерозії. Майже половина угідь зазнає впливу водної ерозії. Повсюдно зменшується потужність гумусового горизонту та вміст елементів живлення в ґрунті.

Таблиця 1. Інформація стосовно площ деградованих та малопродуктивних земель приватної власності

№ п/п	Назва адміністративно-територіальної одиниці	Загальна площа деградованих та малопродуктивних земель, га	З них		в т.ч. підлягають залісненню, га
			деградованих земель, га	малопродуктивних земель, га	
1	Ананьївський р-н	0,70	0,70		0,70
2	Арцизьський р-н	0,00			
3	Балтський р-н	9221,33	8928,93	292,4	
4	Березівський р-н	0,00			
5	Б-Дністровський р-н	0,00			
6	Біляївський р-н	0,00			
7	Болградський р-н	1118,40		1 118,40	1118,40
8	Великомихайлівський	13292,00	13 292,00		
9	Іванівський р-н	466,94		466,94	
10	Ізмаїльський р-н	0,00			
11	Кілійський р-н	55,00		55,00	
12	Кодимський р-н	0,00			
13	Комінтернівський р-н	0,00			
14	Котовський р-н	0,00			
15	Красноокнянський р-н	0,00			
16	Любашівський р-н	6890,70	3 684,30	3 206,40	240,30
17	Миколаївський р-н	2743,43		2 743,43	
18	Овідіопольський р-н	0,00			
19	Ренійський р-н	0,00			
20	Роздільнянський р-н	1728,96	1728,96		209,20
21	Савранський р-н	0,00			
22	Саратський	0,00			
23	Тарутинський р-н	0,00			
24	Татарбунарський р-н	1962,54		1962,54	
25	Фрунзівський р-н	138,19	60,62	77,57	138,19
26	Ширяївський	762,00	510,00	252,00	60,00
27	м. Одеса	0,00			
28	м. Б-Дністровський	0,00			
29	м. Ізмаїл	0,00			
30	м. Іллічівськ	0,00			
31	м. Котовськ	0,00			
32	м. Теплодар	0,00			
33	м. Южне	0,00			
	Разом	38380,19	28205,51	10174,68	1766,79

Таблиця 2. Інформація стосовно площ деградованих та малопродуктивних земель державної власності

№ п/п	Назва адміністративно-територіальної одиниці	Загальна площа деградованих та малопродуктивних земель	з них		В т.ч. підлягають залісненню, га
			деградованих, га	малопродуктивних, га	
1	Ананівський	6151,3	4664,3	1487	30
2	Арцизьський	3010,10	-	3010,10	307,00
3	Балтський	1272,26	718,68	553,57	652,59
4	Березівський	181,06	181,06	-	181,06
5	Б-Дністровський	60,60	-	60,60	60,60
6	Біляївський	-	-	-	-
7	Болградський	10,96	-	10,96	10,96
8	Великомихайлівський	5087,96	5087,96		671,46
9	Іванівський	9055,40	1932,65	7122,75	4641,44
10	Ізмаїльський	-	-	-	-
11	Кілійський	-	-	-	-
12	Кодимський	1529,32	1529,32	-	208,21
13	Комінтернівський	-	-	-	-
14	Котовський	8122,80	8122,80	-	-
15	Красноокнянський	1063,40	101,20	962,20	1063,40
16	Любашівський	6716,50	753,50	403,10	1156,60
17	Миколаївський	1174,00	1174,00	-	1174,00
18	Овідіопольський	572,50	-	572,50	572,50
19	Ренійський	140,00	-	140,00	25,67
20	Роздільнянський	760,00	-		760,00
21	Савранський	448,40	-	448,40	448,40
22	Саратський	-	-	-	-
23	Тарутинський	1271,00	862,00	409,00	1007,00
24	Татарбунарський	2325,96	2325,96		748,40
25	Фрунзівський	8353,75	2917,44	5436,31	8353,75
26	Ширяївський	8099,00	3175,00	4924,00	8099,00
27	м. Одеса	-	-	-	-
28	м. Білгород-Дністровський	-	-	-	-
29	м. Ізмаїл	-	-	-	-
30	м. Іллічівськ	-	-	-	-
31	м. Котовськ	-	-	-	-
32	м. Теплодар	-	-	-	-
33	м. Южне	-	-	-	-
Всього:		65406,265	33545,87	25540,485	30172,035

На даний час майже половина земель області еродована, з них 35% - середньо і сильно змиті. Боротьба з ерозією ґрунтів значно відстає від кількості змитих земель. Захисним лісонасадженням області не приділяється належної уваги. В багатьох

господарствах відсутні системи захисних насаджень, а значна їх площа перебуває в незадовільному стані. Лісомеліоративні насадження області, як за площею, так і за характером їх розміщення, не забезпечують екологічної рівноваги в природі і необхідних умов для функціонування сільськогосподарського виробництва. Земельно-ресурсний потенціал до нині не має екологічної обґрунтованості, а територія області характеризується як екологічно нестабільна. Зрошувані землі Одещини вразливі щодо змін гідрохімічного режиму і мають загальну тенденцію до заболочування та вторинного засолення. Високі показники навантаження на 1000 км² території, її забруднення промисловими відходами, автотранспортом, хімічними і радіоактивними речовинами виходять за межі позитивних екологічних наслідків.

Чинне законодавство України регламентує збереження живої природи в системі території природно-заповідного фонду, а правові основи організації, охорони, використання природно-заповідного фонду та відтворення його природних комплексів визначені у Законі України «Про природно-заповідний фонд України». У даний час частка територій природно-заповідного фонду становить 4,2% від загальної площі її території при нормативному показнику в Європі – на рівні 8-10%. В Одеській області цей показник менше середнього по Україні і становить 3,026% від загальної площі області, хоча площа цінних територій, які потребують охорони сягає 5-6%.

Нині в області набула значного поширення концентрація землекористувань через оренду, але створені надвеликі фірми на орендованій землі, які диверсифікують свій капітал лише з розрахунку на прибутки, ведуть виснажливе монокультурне землеробство, не дбають про відтворення родючості ґрунтів.

Висновки

Результативність раціонального використання земельно-ресурсного потенціалу визначається системою показників екологічної, економічної і соціальної ефективності. Разом з тим, для більш повної оцінки екологічної ситуації необхідно обчислювати екологічні витрати на відтворення природних властивостей земельних ресурсів з врахуванням його забруднення; зберегти та поліпшити екологічну цінність сільськогосподарських земель, через поліпшення структури земельних угідь, властивостей земель, зменшення негативних зовнішніх впливів на ґрунт і підвищення стійкості земель до забруднюючих речовин; систему економічної ефективності землекористування доцільно доповнити за рахунок організації території, чистого доходу, прибутку, одержаних в результаті зменшення негативної дії на землю, а систему показників соціальної ефективності – за рахунок зростання заробітної плати, поліпшення умов праці, рівня розвитку соціальної інфраструктури, скорочення плинності кадрів та ін.

Література

1. *Розвиток земельних відносин в Одеській області: сучасний стан, проблеми та перспективи.*-Одеса: Головне управління Держкомзему в Одеській області, -2008.-60с.
2. *Сохнич А.Я.* Екологічні аспекти землекористування.-Львів: НВФ «Українські технології», 1998.-44с.
3. *Третяк А.М.* Наукові основи землеустрою. - К.: ТОВ ЦЗРУ, 2002. - 342 с.
4. *Хвесик М.А., Голян В.А.* Інституціональне забезпечення землекористування: теорія і практика.-К., 2006.-258 с.

Анотація

Т.Е. Зинченко, О.П. Панасюк. Состояние и проблемы рационального использования земельных ресурсов Одесской области.

В статье дана обобщенная характеристика состояния и проблем рационального использования и охраны земельных ресурсов в период реформирования земельных отношений.

Ключевые слова: *земельные ресурсы, рациональное использование, малопродуктивные, деградированные земли.*

Summary

*T.Ye. Zinchenko., O.P.Panasyuk. **State and problems of rational land resources use of the Odessa region.***

In the article the generalized description of the state and problems of the rational use and guard of the landed resources is given in the period of reformation of the landed relations

Keywords: *landed resources, rational use, underproductive, degraded earths.*